ДРУГА ЧАСТИНА

AD ASTRA

ВАЖКО темрявим бором
шлях веде мене вгору,
і ступаю ногами
я з каміння на камінь.
Сірий мох тут і глиця.
Лев, пантера, вовчиця
мене стежать у хащах,
стежать душі пропащих.
Тут крило Люцифѐра.
Але зоряні сфери
у надземнім кружінні
там, де співи весінні.
Вийде ворог лукавий
в чорній тіні неслави,
не підійме під чоло
він своє забороло,
буде підступом брати,
кажаном налітати.
Та в'юнку його шию
срібний спис мій прощие.
Гострим оком я гляну,
на хребет йому стану,
придушу, знепритомлю
і кістяк переломлю.
Встане міць нездоланна,
будуть крики »Осанна!«.
Зринуть сили крилаті,
буде небо кружляти.

У високі чертоги
золотиста дорога
мені ляже під ноги,
і тебе, перемого,
одягну, мов кохану,
я у шату багряну.

Я В нетрі йшов, а навкруги чорнів
той бір, в якім напівдорозі Данте
зблукав та рятувався від звірів,

і хвилювався голубий туман там.
І на горбі скелястім я узрів
в проміннім присмерку якогось франта.

Струнký і худорлявий, височів
він понад мороком — таємна постать
у френчі й ґаліфе —, і кольт висів

на пасі шкірянім. Когось він ростом
і профілем нагадував мені.
Я підійшов і запитався просто:

»Скажіть, товаришу, чи в давні дні
не схрещувалися дороги наші?«
Він відказав: »І в яві, і вві сні!

Хіба ж не з спільної ми пили чаші
терпке вино страждання і розлук?
Згадай, як для Пегаса свого паші

ти в мене позичав, тулив до рук
моїх, стомившися, своє обличчя!«
В тій мові враз дочув я рідний звук.

— »О так, стрічались ми не раз, не двічі,
і в зустрічах отих єднало нас
нераз ім'я священне Беатріче!«

»Тож знай, — відмовив він, — що не загас
вогонь, який палав в моєму серці.
Я не змінився; мінявся тільки час,

мінялись способи й метода смерти.
Отож не модним є автодафе,
бо нас на шмаття бомби мають дерти.

Тож не дивуйся з мого ґаліфе.
Не смійсь, що я гуляю в однострої,
що не в таверну хо̀джу, а в кафѐ,

і що за поясом у мене зброя,
яка, — тому, що здаля може бить —
ніяк не личить лицарю-герою«.

Мені поплуталося все в ту мить,
і я лише промовив: »Бога ради,
навіщо в вовчій шкурі нам ходить?

Нащо̀ поетові та маскарада?«
»Тепер шанують вельми фахівця,
— той відповів, — для нього є відрада

все від початку знати до кінця.
А я... чи ж я не »спец« у справі пекла,
куди веде мене дорога ця?

Новітнє пекло там... не давнє, звикле,
в якому шкварили людей чорти.
Те мариво старе погасло й зникло.

А щоб туди дістатись і дійти,
все там оглянути і все збагнути,
чортячу шкуру треба надягти.

Щоб всі Харібди й Сцілли обминути,
придбав я однострій і партбілет
і от, в високі чоботи узутий,

переображений на трафарет,
простую я в табори і в'язниці,
в душі — мандрівник, лицар і поет.

Щодня мої розширені зіниці
впивають ті страхіття і жахи,
— все те, що і в кошмарах нам не сниться.

Нехай мої часи були лихі,
та не були вони такі ще підлі,
такі до скарг і до благань глухі,

і тих пісень, які вже всім набридли,
від нас не вимагали владарі,
не їздили на людях, як на бидлі.

Тепер підносять глас газетярі,
а не співці, сівілли і пророки.
Як всевидюще око угорі,

якась потвора, чудище стооке,
за нами стежить пильно день і ніч,
думки відгадує і числить кроки.

Як рветься вільний дух мій звідси пріч!
Та далі я спостерігати мушу
і сатану зустріти віч-на-віч.

До Бога простягну я мертву душу
та вопіяти буду: »Відживи!«
і, може, криком тим Його зворушу.

А хочеш від Амура до Неви
пройти зо мною страдними шляхами?
Он пітьма вже клубочиться, диви!«

А я стояв без думки і без тями,
мені простяг він руку і повів
крізь темний бір якимись манівцями,

туди, де простір мороком чорнів.

НАВКОЛО нас повстало сонне місто.
Тьма глибиніла, навіть ліхтарі
вже не світились, як чудне намисто.

»Що там шугає о такій порі? —
спитався я. — Поглянь на авто чорне!«
— »Воно шугатиме аж до зорі.

Коли глибокий сон усіх огорне,
воно підкотить тихо до дверей,
страшне, немов та доля необорна,

із мирних хат хапаючи людей.
Ти пізнаєш його? то »чорний ворон«.
То хижий птах недоспаних ночей.

Де він появиться, там плач і горе.
І байдуже ковтаючи життя
чуже, він плине у нічні простори«.

— »А що то за юрба жде відкриття
віконця там? У ній старі і діти«.
— »Це тим, яким не буде вороття,

зі стравою передають привіти.
Вони з в'язниць на смерть чи у Сибір
підуть, і це їм — як останні квіти«.

У світлі тьмяному пригаслих зір,
перепустку свою всучивши варті,
в широкий ми ввійшли в'язничний двір.

— »Ану ж, побачимо, які тут жарти
вигадують пекельні мастаки!
Хіба ж на це поглянути не варто?«

І ми попростували навпрямки,
мов по алеї, довгим коридором,
де двері обабіч, глухі й важкі.

»Дивись, що діється вікам на сором! —
супутник мій, поет, прошепотів.
— Тут чавиться безсмертний дух між жорен«.

І, мов під подувом семи вітрів,
розчáхнулися перед нами двері
одної з камер. Колюче зацвів

сліпучий дріт у лямпах різних серій,
і в оргії тій світла навісній,
мов на блискучо-срібному папері,

виразно викреслились на стіні
трикутники, і ромби, і квадрати,
такі чіткі, як у пекельнім сні.

І я спитав: »Що має визначати
тих знаків кабалістика чудна?«
— »Такою світла повінню заллята,

щодня й щоночі біла та стіна
являє в'язневі одне й те саме.
Одноманітністю вона страшна.

Він позбувається поволі тями
і вчинки зізнає, що їх немов
би то чинив у вигаданій драмі.

Так, навертаючися знов і знов,
фігур геометрична симетрія,
вливаючи свій ритм у в'ялу кров,

доводить кожного до гістерії«.
Ось друга камера (знов двері чах!),
хто увійшов до неї, зразу пріє.

Така вона розжарена, що жах.
— »Хто ж там висить в овечому кожусі
ген аж під стелею на мотузках,

що держать під пахвй його? Що мусить
терпіти він в повітрі тім душнім,
де кров, мов бубон, б'є йому у вусі!«

— »А то ж один із способів, яким
зізнання з нього вичавити хочуть.
Не видав досі він катам своїм

останнє золото. Отож морочать
його, щоб виказав, де закопав.
І ось йому вже кров шугає в очі«.

Розкрились треті двері, й круглий став
там залиснів. Хтось борсався у ньому,
топився, і хлюпався, і виринав,

кричав »рятуйте!« в жасі навісному.
І ось вода, сягнувши аж до віч,
спадала в водозборі, у якому

той ляпатися мусів день і ніч.
Він мить стояв, засапаний і голий,
та знову розтинавсь той самий клич,

бо налинала знов вода поволі.
»За що, — спитався я, — той чоловік
зазнав такої жаб'ячої долі?«

— »Так гублячи страшним хвилинам лік,
буяючи поміж життям і смертю,
не стулюючи сім ночей повік,

невпинною тортурою ізжертий,
він нагородить правди і брехні
і ліпших друзів принесе у жертву.

О, способи, якими в ваші дні
людині смирній язика розв'яжуть,
різноманітні вельми і рясні«.

Ми далі йшли, й неначе вихор вражий
нам за дверима двері відчиняв,
і бачив я: немов би у міражі

по óбразі тут óбраз виринав:
перехилившися вперед, стояли
там люди вряд, і кожен з них тримав,

вистоюючи так годин чимало,
руками кінчики своїх чобіт
(ті п'ять годин — як вічність їм тривали).

Цей слідчий в'язня садовив на лід,
той перед в'язнем, що не їв вже три дні,
смакуючи, з'їдав масний обід.

Цей, сміючись на арештантські злидні,
цигаркою за зраду частував
або казав жінкам слова безстидні.

Той в'язня тиждень на стільці тримав
при допиті, не давши відпочити,
і падали гіркі, як сік аґав,

години в мозок, голками пролитий.
Без сил, він засинав, та раз-у-раз
підходив вартовий, щоб тормосити.

І опановував часами сказ
когось із тих знедолених, нещасних,
що вивертали душу напоказ.

Страшна хвилина то: свідомість гасне,
стрибне на ката він, але за мить
під чобітьми йому вже череп хрясне.

Одних, щоб їх м'якенькими зробить,
солоним оселедцем годували,
і не давали їм потому пить,

а інших, що вини не зізнавали,
прив'язували на-ніч до мерців,
що від холери й тифу повмирали;

тих, голих, кидали до льодників,
знов інших, у розжарені покої
набивши, там тримали кілька днів

(залізна піч робилась золотою).
Тих гнали у льохи, у вогку млу,
де черви кублились у купі гною,

тим дощечками чавили килу,
щоб визнали вони якусь провину,
як не велику, то хоч би малу,

і після тих нестерпних мук людина
на себе радо брала ту вину,
яку їй примха слідчого накине.

Поет, що оспівав колись весну,
був, виявлялось, змовник небезпечний:
весною звав реакцію страшну;

професор тихий, лагідний і ґречний,
що жадних, крім книжок, не мав розрад,
був ворог потайний і, безперечно,

вже готував кривавий атентат.
Дівчат, які читали Хвильового,
яких сп'яняв неоклясичний чад,

у дальню виряджалося дорогу.
Уміло слідчий з в'язня витягав,
що думає й що чув, коли й від кого...

І Данте, усміхнувшися, сказав:
»Як хочеш, видам я тебе за в'язня,
щоб теж ти трошечки страху зазнав.

Хай на годинку з тебе зробить блазня
ота галайстра клята і страшна,
шпурляючи, як того пса, у лазню«.

»Гаразд! — я відказав. — Хай сатана
побавиться, нехай помучить хлопа,
аби не кидали до казана,

бо я не хочу плавати в окропі.
У пащу сатани зроблю стрибок,
хоч знаю, що будѐ мені з тим клопіт«.

Мій проводир гукнув, спинивши крок:
»Ходіть сюди, товаришу Нахáмкес!
Візьміть но арештанта на гачок.

Нехай науку вашу візьме в тямки«.
Враз Данте зник. Патлатий вийшов ґном.
Я почувався, як дитя без мамки,

як посадив мене перед столом
своїм в великому покої слідчий.
»Он діло проти тебе — цілий том, —

сказав він. — Признавайся, чоловіче!
Що ворог ти народу й терорист,
це на твоїм написано обличчі.

Я знаю, змовницький у тебе хист,
бо на вождів плянуєш атентати.
На воду виведе енкаведист

тебе і передасть у руки ката.
Але як викажеш усю вину,
карать не буде меч пролетар'яту.

Зізнай і спільників виказуй. Ну!«
Відмовив я: »Якої ви холери
від мене хочете, ніяк не втну.

Мій приятель шановний Аліґ'єрі
завів мене у темний коридор,
і я мабуть не в ті потрапив двері«.

Та ґном ревнув: »Плетеш полнейший вздор.
Покинь ті непотрібні викрутаси.
На тебе правду виказав робкор.

Тож не точи мені якісь баляси.
Як будеш вибреховеньками дурить,
то з тебе ми наробимо ковбаси.

Постав, щоб порозважити хоч мить,
стілець цей по середині покою.
Отак... і сядь на ньому відпочить«.

Я сів, готуючи мій дух до бою.
А слідчий у долоні заплескав.
Ввійшло п'ятнадцятеро в чорнім строї.

В щільнє кільце круг мене кожний став,
неначе чорні круки оточили,
і кожний колом бігати почав.

В очах ті темні постаті мигтіли,
аж паморочилось у голові,
бо їх немов би вихорем носило.

Кружляли і кружляли, й кожних дві
хвилини по команді ці ґльобтроти,
до мене шиї витягши криві,

мені у вічі кидали: »Сволото!«
Було це так, немов ті штукарі
кидали в мене жменями болота.

Тривало це години півтори.
Міняли лиш керунок бігу вражі,
мабуть ладні крутитись до зорі.

Я дивувався їхньому тренажу.
У миготінні чорному чортів
мені ввижалися страшні міражі,

і вже поволі я божеволів.
Я центрив у самотності солярній
і, як Сатурн, мовчазно багрянів,

утиснутий в якесь кільце кошмарне.
І раптом голос ґнома розірвав
закручений навколо пас почварний

і, звідкись долинаючи, питав:
»Чи сповідь ти складеш тепер парткому?«
Спокійним голосом я відказав:

»Не визнаюся винним у нічому«.
І слідчий, посміхнувшись, відповів:
»Як так, пускаємо тебе додому«.

І до стіни в куток мене повів:
»Натисни тільки цю залізну клямку,
дарма, що тут дверей нема й слідів.

Як правда те, що звуть мене Нахамкес,
так розчахнеться мур тобі оцей«.
Натиснув я — й неначе дзвін забамкав.

То двоє стін упало з емпірей,
і опинився я у вузенькій шафі,
де не було ні вікон, ні дверей.

Відчув я під рукою слизькість тафель.
Зареготався десь далеко ґном.
Ніхто мій жах віддати не потрафить,

бо, мов придушений важким ярмом,
відчув я незабаром брак повітря
й почав гатити в тафлі кулаком

і голосить: »Пустіть мене до вітру!
Я кожному з п'ятнадцятьох чортів
поставлю самогону по півлітра«.

У шафі тій я, мов у парні, прів,
і під коліньми затряслися жилки.
Та раптом голос Данта прогримів:

»Тут юридична сталася помилка,
бо чорт потасував цю тасьму карт.
Пустіть його на волю без горілки«.

Так закінчився той невинний жарт.
Розсунулися стіни, й Данте мовив:
»Нехай тобі це буде добрий гарт.

Дались тобі у тямки людолови.
Найліпше ми пізнаємо ввесь жах,
коли шибне у ніздрі пахом крови;

що нишком діється по всіх кутках,
відчути мусимо на власній шкурі«.
Мені мигтіло чорно ще в очах,

немов промчав крізь мене вихор бурі,
який ще досі в голові шумить.
Знов нас минали постаті понурі.

І от здалося нам, що гомонить
щось дивно вдалині, — мов тихий стогін,
воно гуло, — як влітку рій бринить.

Туди тягнули в'язня. Ми навздогін.
В'язничний сторож двері відчинив,
а з камери — мов пара; крик знемоги

і лютий лемент сотні голосів:
»Невже ж то ще один! і так нас досить!«
(пер звідти дух, мов з затхлих огірків).

Як та трава, яку ніхто не косить,
як очерет, стояли люди там,
дарма, що їх снага вже ледве носить.

Дивились ми й не вірили очам:
ще одному ні сісти там, ні стати,
бо й так, надавши ввесь тягар ногам,

їм стоячки доводилося спати,
а мертвяків, які між них були,
живими треба було підпирати.

Вони один у одного вросли,
набиті густо, мов ті оселедці.
Із них ніхто не відав вже, коли

кінчиться вечір, ніч і день почнеться.
І в кашу ту, в людську гущавину,
яка під натиском ще подається,

нового гостя вартовий впихнув.
Натужившись, упершися коліном,
погнуті двері ледве він замкнув.

О дні, що пахли бузом і ясмином!
Дитячі спогади загаслих літ,
що залишили слід ясний в душі нам!

Хай захистить мене ваш білий цвіт
від цих часів шаленства і свавілля!
Закрийте листями від мене світ

безумства, розпачу і божевілля,
і розцвітіть на мертвій ярині!
Отак волав, гамуючи свій біль, я.

І враз немов би оплески гучні
почули ми: стіну одної з камер
стрясав веселий гомін гупотні,

якому вторив регіт, крик і гамір.
Ми крок прискорили; зворот ключа —
і розчинився покій перед нами,

де п'ять чекістів грали у м'яча,
перекидаючися ним всіляко,
та тим м'ячем було якесь дівча,

що плакало й кричало з переляку,
перелітаючи із рук до рук.
Тій дівчині лице шаріло маком,

вона то головою в стіну стук,
то гепала напівпритомна на́ піл,
і різних утинали з нею штук.

Грачам ніяк не меншав їхній запал,
і часом, навикаючи до гри,
м'яча ловили ловко їхні лапи.

»Коли отак погрались ночі три
людиною, не даючи їй спати,
то їй кістяк, як дерево з кори,

вилуплюється, і, як мокра вата,
звисає м'ясо, наче з патиків«,
— промовив Данте, глянувши за ґрати.

А там — неначе бронтосавр сопів
і тупали почвари важкотілі.
То під гарячу пару парубків

ганяли голих, щоб у спеці пріли,
а звідти зразу гнали на мороз,
де в холоді тіла їм крижаніли

і корчились, як пагінці мімоз.
З морозу швидше гнали знов до парні.
За те, що не вписались у колхоз,

вони терпіли муки ці почварні.
Отак ганяли їх з кінця в кінець,
немов з екватора в краї полярні.

Враз крик розтявсь, і десь упав стілець:
при допиті загнав зненацька слідчий
до носа в'язневі свій олівець.

Кров бризнула дзюрком з його обличчя,
а слідчий, жертву беручи на глум,
прохав пробачення аж двічі, тричі.

Енкаведисти збіглись на той шум
і, затуливши в горлі дикий регіт,
висловлювали в'язневі свій сум.

А він, зневажений, дививсь на негідь
людську й кричав в лице їй: »Мучте, мучте!
Твій, кате, глум — не більш, як тільки легіт.

Не підбереш до мого серця ключ ти!
Що ти спроможний вдіяти моїй
Душі безсмертній, що прийшла на учту

і викликає вас на вічний бій?!
Вона є поза досягом чекіста.
А тіло на́ тобі, катуй, шалій,

яви зразок диявольського хисту.
Пряж на вогні два дні і ночі три —
Душі тобі ніколи не посісти!«

»Всі легковажні спогади зітри
з твого чола, — промовив проводир мій.
— Окутай серце панцерем з кори,

бо далі підемо у темний вир ми,
у вир страждання, муки і біди«.
І знову вийшли в той широкий двір ми,

що перекрочили, йдучи сюди.
А там торохкотіли всі мотори
якихось авт, шикованих в ряди.

Здавалося, до неба то говорять
і, сперечаючись, хулу гудуть
страшні часу прийдешнього потвори.

»Як у воді нечиста каламуть,
коли її збовтнути, сплине вгору,
так там, де ми скеровували путь,

спливав лише цього сторіччя сором, —
заговорив до мене проводир,
з моїм допитливим зустрівшись зором.

— Отож тих запакованих до дір
ведуть з підвалу вдосвіта на розстріл,
а щоб їм зберегти душевний мир,

глушать мотори крик і зойки гострі«.
Ми геть пішли, прискорюючи крок.
Ясніла ніч, пливла земля, як острів,

у срібному тумані між зірок,
які, буяючи у морі світла,
провадили одвічний свій танок,

і певне радість і любов там квітла.
Тихенько я супутнику сказав:
»Покиньмо це скорботи тужне житло!«

і за ворота з ним попростував.
Там стрів я пролетарського поета,
який багато віршів написав,

що їх поглинула вже сонна Лета.
Він заразом служив тут як чекіст,
відданий гаслові »Гони монету!«,

бо мав до всього він великий хист.
Співця представив я, і мовив пан той,
що зуби лікував йому дентист,

якого, мабуть, вишколив цей Данте.
Відрік я: »Луначарський написав
ще про одного Данта-еміґранта,

якому місце зарезервував
в своїй Історії літератури«.
Тут лавреат нас швидко попрощав...

Ми за в'язницею пустар похмурий
побачили. Світанок там займавсь
не золотом фанфар у грізній бурі,

ні, плямами спліснілими він бравсь,
і, вишикований понурим рядом,
стояв той люд, що розстрілом каравсь.

Грім із рушниць — і дим завився гадом.
Ряд смертників не падає — стоїть,
мов не зітнеш його одним зарядом.

Гукнули весело кати: »Живіть!«
І Данте рік: »Невинна то розвага.
То стиль цивілізованих століть.

Не перше їх сп'яніла та ватага
розстрілює. Нераз, закім поліг,
відчув такий приречений на загин,

як пахне власна кров, з'юшивши сніг...
Стріляють, випробовуючи нерви,
порожніми набоями по них«.

І скрикнув я: »Не може Божий первень
загаснути. Безумство пойняло
народ, і душу на шматки роздер він.

Гидотним зіллям поле поросло.
Алеж то є минуче, то сучасне;
дай подивімося в магічне скло,

і ти побачиш, як пожар той гасне,
і як над димом згарища зійдè
доба бадьора, радісна і щасна«.

І чув я відповідь: »Доба гряде,
якої світ не бачив ще ніколи.
Поглянь, яка країну доля жде!«

І розстелилось перед нами поле,
неоране, поквітле бур'яном.
Ген аж під обрій степ був мертвий, голий.

В низьких житах, не торкнутих серпом,
блакитні трупи брякли і чорніли.
Той степ дрімав глибоким скитським сном.

А над ставком хатки пишались білі,
що вабили у затишок і рай,
і промінь грав у стрісі соловілій.

Здавалося: зайди і спочивай!
І ми зайшли в таку біленьку хату,
де дітвора кричала: »Їсти дай!«

А на вогні обід варила мати.
Я підійшов і глянув у казан
і скам'янів у жасі, мов проклятий.

Невже мій мозок отруїв дурман?
В воді, яка кипіла й клекотіла
і де варивсь посічений бур'ян,

догледів я куски людського тіла.
В окропі тім дитяча голова,
волоссячком оплутана, біліла,

неначе б то була якась трава,
а в ній нерізаний качан капусти,
і ворушилась ручка, мов жива.

Було всього накладено там густо.
І зразу стало на душі мені
так нестерпуче-ясно і так пусто:

мов сонце випливло у тишині
над мертвими пісками у Сагарі.
І я сказав: »Це нам лише вві сні

ввижається, й ми бачимо кошмари.
Ми заблукали в чорнім тумані.
Мара якась навіяла нам чари«.

І відказав поет: »Діла земні,
геройський чин і слава, лихо й злочин,
— все є ніщо, як чари навісні,

які на час засліплюють нам очі
і застеляють нам справдешній світ.
Отож і ти крізь млу омани крочиш.

Ти сам — лише гірський і дикий квіт,
якого вітер пестить край безодні,
щоб сповнив він Господній заповіт.

Та простір часу мертвий і холодний
живим-палким ти мусиш перейти:
тому зори, що явлено сьогодні«.

І мовив я: »Не знаю я мети,
що нам поставлена, але в добу цю
бенкет бучний справляють тут чорти.

Де ж ті чоловіки, що їм в розпуці
жінки і діти їхні вдома мруть,
щодня конаючи в голодній муці?

Куди лягла їм невідома путь?«
І вчув я, як у розпачі агоній
паровики задихані гудуть.

Передо мною в божевільнім гоні,
немов нап'яті пружно ланцюги,
летіли за вагонами вагони,

кудись у безвість дальньої тайґи
везли людей — немов тарань сушену —,
що мерли від задухи і жаги.

На Соловки, на Колиму, на Лену
їх викидав, як дрова, пароплав;
і розчахалась прірва їм безденна,

бо пащею голодною ковтав
ту страву край нез'їжджений і дикий.
Враз я на бе́резі Печори став.

Там розтиналися в повітрі крики,
— і все було — немов безладний сон:
тіснивсь до річки натовп стоязикий,

і всіх пускав по черзі на порон,
руками держачись за грубі линви,
сивобородий, зморщений Харон.

Йшов дощ рясний, тож мокрих, як з-під ринви,
він на хисткий, гостинний піл приймав
і декотрих питав: »З яких країн ви?«

І якщо хто у відповідь казав,
що з України, то не міг він слухать,
а відвертавсь насуплено й мовчав.

І з натовпу один, що в руки хухав,
похмурому Харонові повів:
»Кинь добрим людям слово на потуху!

Скажи, що жде майбутніх дикунів.
Як точиться життя по той бік річки,
між тих тряских боліт і пустарів?

Печуть там хліб із борошна чи січки?
Чи люди там — як риба без води?
Які порядки там, які там звички?«

І відказав Харон: »Пожди, пожди!
На це тобі не дам я відповіта,
бо вожу я людей лише туди,

але ніколи їх не вожу звідти:
заріччя пожирає їх, як вовк.
Тому мені ніхто не склав ще звіту,

чи там життя — як глиця, чи як шовк«.
Оце промовивши, він борзим рухом
за линву ухопився і замовк.

Спитав я: »Хто ти?« й відказав він глухо:
»Був з мене Мельпомени вірний жрець,
що не достежив, звідки вітер дмуха,

тому чекаю тут на свій кінець.
Тобі відоме це ім'я: Лесь Курбас.
Сам Аполлон надяг мені вінець,

бо я втіляв і радощі, і журби
у постатях мінливих на кону.
А нині теж до мене линуть юрби:

туди й сюди хитний порон жену.
Хароном я зробився у царстві тіней,
свою жорстоку долю не клену:

не жду визволення, не жду відміни,
бо знаю: не вертається назад
ніхто з цієї мертвої країни«.

Біль серце обкрутив мені, як гад;
не розумів я тих страшних містерій.
Я знав: був Курбас лицарем без вад,

а Сінклер з Кайзером в СССР-і
собі проникливого тлумача
знайшли в тім геніяльнім режисері.

Хто ж і за що підніс над ним бича?
Де, де і як до тої таємниці
знайти мені, немудрому, ключа?

Невже є злочином, який з дзвініці
гуде, отой від Бога даний хист?
Хіба ж його повинен у в'язниці

спокутувати майстер і артист?
Порон нас висадив на другий берег.
»Даёш сюда!« — гукнув енкаведист.

І ось за шерегом потягся шерег,
немов би з гір струмивсь і плив потік,
в глухих підземних зроджений печерах.

Отак він лився невпинно рік-у-рік,
як у млині те борошно з-під жорен
тече і сиплеться. Губився лік

ясирникам, і Стіксом їм Печора
була, що грань велику покладав.
Холодний край стрічав їх темним бором,

і зимний вітер кригою їх брав.
Хто мокрий торф копав, хто чистив праліс,
хто золото із ріні вимивав.

Ті днями шпортались в воді, як пралі,
а ті важких камінних брил тягар
плічми натомленими підпирали.

Людей в ті нетрі гнали, мов товар.
Коли ж вони вмирали там, як мухи,
на шар мерців новий ложився шар.

В бараки їхні, в шатра вітер дмухав,
заносила їх снігом заметіль,
морозом сковувало їхні руки.

Їх шержень крив, як мертву рибу сіль.
І снились їм знайомий степ, дорога,
весна і вітер теплий рідних піль.

Між тих нещасних я зустрів одного,
якому з черепа — о, дивна річ! —
немов якісь покручені миноги,

звисала мертва шкура обабіч.
І я спитав: »Які це дивні роги
ростуть тобі не вгору, а до пліч?«

І відказав мені він просто й строго:
»Я є лише один із багатьох,
доношую життя своє убоге;

ламаю кригу, рву сухенький мох,
копаю вогкий торф, тешу антени
і так, працюючи за десятьох,

завжди виконую заряд мій денний.
Мій край? моє ім'я? Еге, так, так.
Я з багатьох один, я безіменний.

Колись учений, нині неборак.
Одного дня мене покликав слідчий,
кричав, що я — »фашист, народа враг«

і зраду закидав мені у вічі,
загрожував, зізнання вимагав,
казав одне й те саме двічі, тричі

і, як папуга, сто раз повторяв.
Стільця ставлявши догори ногами,
мене на ніжку, як на паль, саджав.

І так, мов турок, кліпавши очами,
я непорушно ночі дві сидів,
сидів, аж поки там не втратив тями.

Я в темній камері божеволів,
де — по коліна у воді холодній —
вистоювати мусів кілька днів.

А далі в бездіяльності неплодній
півроку нидів я і знемагав
між викидків таких, як я сьогодні.

І невидимий хтось мене страхав
і кожну ніч порушував мій спокій.
У темряві, коли вже кожний спав,

я чув, зближалися до мене кроки.
Перед вікном каштан високий цвів
і був він всевидющий і стоокий,

і розпирав його всесильний гнів.
Там оберталась кожна свічка в пику.
Коли ж у вітті вітер шарудів,

то той каштан робився стоязикий,
бо язиком тоді був кожний лист.
І чув, шаліючи, я люті крики:

»Проклятий зраднику! фашист, фашист!«
і вказували скрізь персти на мене,
бо в кожній пиці був енкаведист.

Я зі страху робився навіжений,
бо той каштан розрісся в цілий гай.
Об радіятор череп мій скажений,

в якому люто клекотів відчай,
з усього розмаху я раз ударив,
щоб мукам тим моїм покласти край.

Та смерть визвольна, про яку я марив,
до мене не прийшла: лиш загудів
кремезний череп мій, і, як опара,

у ньому мозок струшений осів;
розсік я тільки тим ударом шкуру;
двома руками я тоді схопив

її і став здирати, мов каптура,
і головою у нестямі бив
об ті тверді і невблаганні мури.

Тож на мені, як бачиш, полишив
той день навіки слід: вітрами дмухав
на мене час, та шкури ще не зшив:

ті клапті теліпаються, як вуха
левретки чи слона... Нас п'ятдесят
було у камері. Жерка задуха

запоморочувала нас, як чад.
Та крізь вікно ми бачили тополі,
і тішив серце їх зелений ряд,

бо віяв звідти свіжий подих волі.
Одного ж дня нас вивели кудись
ті наші охоронці низькочолі;

вернулись надвечір, аж он — дивись! —
камінням замуровано вікно те,
що отвором було у горню вись.

Вже не вітало зверху сонце злоте,
і тільки у квадратику малім
сіріла мряка барвою блювоти.

Зірки, зірки нам згашено зовсім —
останні іскри Божої любови,
які у склі зоріли голубім:

так запроваджувавсь у нас Єжова
страшний і стократ проклятий режим.
З одчаю груди дряпав я до крови.

Життя крізь нас пливло, як сивий дим,
нудьга обсотувала все довкола.
Та я ще прагнув бути молодим,

а в жилах вже палка снага холола:
нас придушив тягар тих місяців,
що в камеру вдавили видноколо.

Тому вигнання день я криком стрів:
крик радости, яким вітають волю,
і між боліт, у нетрях пустарів

прийняв, благословивши, ту недолю,
в якій поволі дух твердів і ріс«.
Оповідач урвав. Мов бараболю

напівоблуплену, над плічми ніс
він гордо голову свою безчубу
і, попрощавши нас, у темний ліс

пірнув зненацька, як у темну згубу.
Та враз — неначе мчав за бісом біс —
десь заревли в тайзі скажені труби,

мов хтось ворота висадив з завіс
у пеклі, й вибухли із його надрів
із сиком-посвистом зміїних кіс

розпатлані, сивоволосі гадри,
або вампирів, п'ятилітки три
муштрованих і вишколених, кадри,

бо стугоніли зойками бори:
то крики розпачу, то шепіт рабій,
і хлип, і плач, і стогін від пори:

то гомонів по тундрах кожний табір;
труд, холод, голод, злидні і тортури —
все тут було у »мировом масштабе«.

Вслухались ми у галас тої бурі,
і з болем проводир мені сказав:
»Людей велика сила в ці баюри

набилася: як суд кого карав
за фантастичний, вигаданий злочин,
то і дітей з жінками засилав,

ба внуків, прабатьків, батьків і »прочих«,
і навіть тих, що з ними пили чай,
в це царство довгої, сумної ночі,

в цей негостинний і нелюдський край...«
І раптом я, здивований, помітив,
що стихли зойки жертв і крики зграй.

Запала мертва тиша. Навіть вітер
не гомонів: пройшовши з сотню верст,
ми наче опинилися край світу.

Сказав поет: »Поглянь, куди мій перст
указує, на ті рядки бараків,
що мох на них росте, як бура шерсть.

Людей, що там, давно вже світ оплакав;
від тих, що замкнуті в ті куби трун,
ніколи не дійдуть звістки ніякі.

В повітрі цім не будять крики лун.
Це є страшний Ухто-Печорський табір«.
І я, падкий до вражень, як жерун

до гострих страв, спитав: »О, що могла би
таїти тиша ця? Як мертвий став,
замшілий став, вона до себе вабить«.

Зі смутком проводир на це сказав:
»Про таємниці ці питати годі,
бо досі їх ніхто ще не збадав.

Ти не закрадешся туди, як злодій,
не дасть і доступу мій партбілет.
Чутки страшні лиш ходять у народі.

Тож не питай: у інший бік свій лет
керуй«. Та не вгавав я. Там, за гранню,
яку не важився перейти поет,

назавжди згасли всі людські змагання,
зав'яли квіти всіх земних надій.
Було то царство вічного мовчання.

І я співця благав: »Чекай, постій!
Збадаймо це незбагнене ще горе
отих людей, що всіх зреклися мрій«.

А той, на мене глянувши суворо,
сказав: »Ти певне би збожеволів
від тих картин. Тож геть! Дивись, нам зорі

до біломорських світять берегів«.
Минавши мертвий табір, по алеї
ми йшли казкових крижаних стовпів,

що, мов стрункі колони ґалереї,
шпалірами стояли обабіч,
немов вели в чарівний ґрот Цірцеї

крізь фантастичну і прозору ніч.
На них зірчасті візерунки квітли.
Мені ввижались обриси облич

в молочнім блиску місячного світла.
Я придивлявсь пильніше до колон.
Невже вони — тайґових духів житло,

які туди потрапили в полон?
Який чаклун явля нам ці картини?
По черзі до стовпів, як до ікон,

я притискав лице, зорив глибини
і враз здригнувсь, бо в кожному з стовпів
побачив заморожену людину.

Вже Данта не питав, бо розумів.
Ми далі простували в ніч похмуро,
і як ми йшли, то гамір знов гучнів.

Він раз-у-раз зростав, мов вихор бурі.
Мене і Данта він кудись порвав.
Десь маячіли постаті понурі,

десь тягся похід нескінченних лав,
а нас, як у провалля, в чорну безвість
той вихор далі, й далі, й далі мчав.

Печорський край... за обріями щез він.
Під нами простір ширився і ріс.
Там тайболою ми летіли безвіч.

Коли ж одежами черкали ліс,
вершки смерек під нами шаруділи.
Так прудко й борзо вихор нас приніс

з-над лісу чорного над море Біле,
що тільки назви місць, як маяки,
крізь морок підсвідомости зоріли:

Лухтонґа, Кандалакша, Соловки,
Попів, Муксольма, Анзер і Вороній.
Над сивим яґелем березняки

і соловецький Кремль в зеленім лоні
спокоєм смерти пещених борів,
проєкт ченця — смиренного Трифона.

Коли сюди, почувши тиші спів,
прийшли святі Зосима і Саватій,
чому в пророчім сні не заяснів

крилàми янгол їм, який на чаті
прийдешнього стоїть, й не засвітив,
що ці місця від Господа прокляті?

І мовив Данте: »Глянь но, час не змив
з плити чавунної різьблених літер,
щоб напис той усім вікам трубив,

немов сурми неутишимий вітер«.
Побачив я, що всякий, хто минав
плиту могильну, кидав кілька віток,

або побожно голову схиляв,
віддаючи нагробникові шану.
Тоді я підійшов і прочитав,

що спочиває прах там отамана,
старого Кальнишевського Петра,
що дихав вогкістю цього туману,

коли цариця розчерком пера,
щоб заломить, в цей край його послала,
де пестила самотність, як сестра.

Та епітафія кінцівку мала
забріхану: »Смирился и почил«,
дарма, що аж до смерти в нім палала

невгасна ватра клекоту і сил.
А хто ж тепер там торфяне болото
вимірює шнурком із власних жил?

Хто хоче в тім бору перебороти
самотній сум і ронить до долонь
свої думки, немов крупинки злота?

Йому в душі ще жевріє вогонь.
Віддаючися тужним снам і мріям,
що вітерцями обвівають скронь,

він смутно марить »теплим Олексієм«.
Усе в минулому, в колишніх днях.
Кінець і радощам, і всім надіям.

Та іскри ще спалахують в очах.
Згадає Київ, щастя нетривале,
і квітне вже журба його в словах:

»На кожнім дні своя печать лежала,
і кожний рік там був на інший тон,
і екстатичних сонць ясні кружала

злітали в неба голубий пляфон«.
Він очі звів: **це** небо непривітне;
навколо все — як нереальний сон.

Тут тягнуться роки, одноманітні.
І, догасаючи у мочарах,
похмурий день трояндою не квітне.

Але з ним поділяє чорний жах
улюблений Горацій в тозі білій,
і виринають, мов у давніх снах,

на річці часом келехи тих лілій,
що коливались тихо на воді,
коли в човні з ним пропливав Верґілій.

Я пам'ятаю, в щасті і в біді
ми разом гаяли часи в Люкрозі,
думками ми ділилися тоді

в сонетах, стансах і звичайній прозі.
Бувало, він гексаметри чіткі
мені читав, спинившись на дорозі...

Здавалося, пролинули віки,
де смерть стинала дні, немов колосся,
— отак його змінили ті роки,

що сивиною срібною волосся
йому позначили. Струнких колон
акант йому, мабуть, ще сниться досі.

Це ж він плекав Геллади давній сон,
коли навколо вихорі ворожі
ревли і брали нас у свій полон.

Ми там були як »різьбярі захожі«,
йшли маршем крізь пентаметри дзвінкі
центуріони, цезарі і дожі.

Леконт-де-Ліль, Ередія стежки
протоптували нам до верхогір'я,
де Україні світить крізь віки

»Парнаських гір незахідне сузір'я«.
Для нас ніколи промінь той не гас.
Хіба ж карається за те Сибір'ю,

що Маллярме́ і ніжний Мореа́с
в часи дозвілля з нами чаювали,
що не писали віршів ми »для мас«?

Хотів промовить я до друга, àле
суворо проводир сказав: »Тепер
він розмовляє з тінню Марціяла,

йому рядки наспівує Гомер.
Облиш його у тишині самотній,
обвіяного крилами химер«.

І далі ми пішли. Десь промінь злотний
у тундровій баюрі догасав,
і голубень гойдався в млі дрімотній.

І хтось болото заступом копав.
Здавалось теж лице його знайомим,
та зміненим, і я не пізнавав.

Наблизившись, спитавсь я, у якому
він злочині попавсь, що мусить тут
покутувати гріх. »Я був відомий

поет, а нині тільки нервів жмут, —
він одказав. — Я славив землю, вітер
і радісний простір. І ось на суд

попав за те, за що скарав Юпітер
того, хто зважився змогтися з ним.
Читав я між зірок — небесних літер.

Мене не вабив слів летючий дим,
а влада співу, що данà Орфею,
щоб мертвий камінь став від чар живим.

Я вславив яру пристрасть Саломеї,
яка жагою спалює поля.
Упала туга, як важка керея,

і одягла мене, мов короля.
Хотів я стать над чорною ріллею,
як небо, гордий, сильний, як земля,

і скарано мене, як Прометея:
цей ґрунт копає вже чимало літ
лопата в ямба такт і такт хорея«.

Тут я пізнав того, хто, мов граніт,
обточував свої рядки різьблені,
і вже хотів я дати відповіт,

та знову вихор налетів шалений,
мене й мого супутника вхопив
і довго мчав і мчав, як навіжений.

Ковтками кожний з нас повітря пив.
Все мимо, як птахи, міста летіли.
Чотирикутники пожовклих нив,

як ті квадрати шахівниць, мигтіли.
Так швидко мчали ми, що льодівці
гірські нам, як намисто, блискотіли.

Тайґа, і тундра, й сплави на ріці,
ніким не сходжені ще полонини,
озера у скелястому кільці,

і з урвища потоки бистролинні,
і низькорослі, хирі деревця,
— все розчинилось в обрії рівнини,

якій ні меж було, ані кінця.
У тій пустелі, де земля не родить,
ти не почуєш вранці спів женця.

На схід за Єнісеєм повноводим,
там, де на півночі кінчався бір,
ген до морів, що криті вічним льодом,

лиш бовваніли купи мерзлих гір.
Холодним подувом там вітер студить
навіки скутий кригою Таймир.

Рівнина мертва, де весна мов грудень,
яку минула Божа благодать,
яку укрила крижана полуда

й де голі скелі гребенем стирчать,
на місячний скидається краєвид,
куди заслав Господь, щоб укарать

самотністю. Ти мов Адам без Єви,
нема круг тебе звіра і рослин.
Мине століть п'ять, і сім, і дев'ять —

і будеш ти навіки тут один.
Навколо тебе місячна пустиня;
здається, ніччю з-поза верховин

тут випливе, мов жовтий квіт жоржини,
земля-плянета диском золотим,
щоб ті сніги, такі самотньо-сині,

згори облити блиском неживим.
На ній покинув жінку ти і друзів,
і ти впізнаєш крізь блакитний дим,

в несамовитій, у нелюдській тузі
Европи очерк, милий, дорогий
на тім сріблястім і далекім крузі,

той неприступний континент, який
вгорі горить тобі, мов світле чудо,
колись близький тобі, — тепер чужий...

Таймирський край... Кайлом довбають люди
той ґрунт, що не росте на нім трава.
Там золото і плятинові руди.

Два тільки тижні літо потрива,
болота зверхній шар ледь-ледь розтопить,
і знов морозом візьметься жорства.

Півострів той вмістив би пів Європи
на обширі, що тундра обняла.
З рабами мали там великий клопіт:

сьогодні їм та студінь допекла
(аж тридцять дев'ять ступенів морозу!),
і руки їм ставали мов зі скла.

У черепі закаламутивсь розум,
тепла бо сонце в чарці золотій
лише аптекарську давало дозу;

гули раби, немов джмелиний рій,
вже кожному із рук валився заступ,
і враз один зревів, мов сам не свій:

»Гей, досить каторги! Страйкуйте! Баста!«
і стягши куртку, катанки, штани,
став голий, як стручок, на сніжнім насті.

— »Нехай мене шмагають буруни!
Протест мій всесвітові я шпурляю
у вічі, в лоб. Гей, сукині сини,

дивіться, як я муку зневажаю!«
Барвисто, як дитиноньку весна,
його дозорець лайкою квітчає.

А той йому: »Тож пан твій сатана.
Ти тільки пес його. Мовчи, собако!
Хто розмовля зі псами чабана?!«

Он колом оточили небораки
відважного. Мов дерево струнчить
він у снігу. Неначе білий накип,

вкриває шержень тіло. Кожну мить
він підбивається все вище, вище
і від ступні аж до колін біжить,

біліють стегна вже, а вітер свище.
Страйкар стоїть, прокляття шле катам;
не дивиться, як холод тіло нищить.

Простори вторять грозам і громам
його страшних промов. Аж он дозорець
підходить і говорить: »Годі вам

стояти тут, бо вас мороз заморить.
Гайда до хат!« Як вітер-буревій,
метнулось до героя все, щоб скоро

наволокти одежі міхові
на те зовсім уже збіліле тіло,
бо руки, мов гілляки, неживі,

на холоді заклякли, задубіли.
За мить бігом помчалася юрба,
і перед вів у ній страждалець смілий.

Всміхнувся Данте: »З хлопцем тим журба
мені мала. Він честь боронить вашу;
гуде на холоді, немов труба,

і не чіпляється до нього кашель.
Один за всіх ладен іти на скон,
хлептає баланду й не просить каші...«

Озброєний совєтський лапацон
— ми вгледіли — гнав гурт людей обдертих.
»Куди?« — спитався я. »На Коларґон!« —

хтось відказав. »То з жертв обрàні жертви, —
похмуро провідник мій пояснив.
— На Коларґон женуть тих напівмертвих,

що їхню кров упир ще не допив.
З заслання одного в заслання друге
ідуть вони, щоб кат їх там добив.

Там бісові розстрілюють їх слуги«.
До мене обернувся молодець
з того на смерть рокованого круга

і мовив гучно: »Жде мене кінець.
П'ять літ на Маркса критику писав я
ночами й знищив Леніна внівець.

Великий мій рукопис закопав я
вгорі, там, де модрини дві шумлять.
Тож відкопай його. То добрий кàв'яр,

яким Европу треба годувать«.
І мовив Данте: »Проти пекла й світу
таких людей вести б на прю, на рать.

Безсмертний дух у них не вмер, а світить,
як серед небезпечних хвиль маяк«.
Тут підхопив нас двох легенький вітер,

поніс над тундрами у синій мрак.
Нам темно на душі, а в серці гірко
було, немов сколов його будяк.

Любов тим людям не дала й ганчірки,
з якою лицар мчав колись на брань.
Внизу Хатанґа, Лена, Індиґірка

зміїлися. Блищала мерзла твань.
Там не шукай солом'яної хатки
і визолочених на сонці бань.

Десь за горами край землі — Камчатка.
Ось Колима і приїск Ортукан.
О, тут блакитно квітне тільки згадка

про те, що є на світі рідний лан,
та згодом пориви приспить навіки
північний, вітром гойданий туман.

У натовпі, де майже всі каліки,
я мов когось знайомого узрів,
що клав на тачку камені великі.

І я спитав: »Чи з дальніх ти країв?«
І він, на час важку урвавши працю,
здивований, на мене очі звів.

— »У цьому стовпищі всіляких націй
плекаю в серці я простір Дніпра,
і степ, і млосні пахощі акацій...

О, хтось єдиним розчерком пера
все загасив. Скололи гострі глиці
мій мозок. Душу обросла кора.

Та пам'ятаю гомін і грімниці,
якими гнало відгульня-коня,
що вулицями рідної столиці

летів, пойнятий облаком вогня.
Якби побачити мені хоч верби
у звечорілому промінні дня,

з якою радістю я завтра вмер би.
Один лиш вечір запашний страшні
всі спогади з душі моєї стер би.

В минулому, немов у тумані,
спливають кам'яний мішок і ґрати.
Там вірші я, голодний, на стіні

вугіллям чорним пробував писати.
Минула молодість, немов у сні,
і вже на вороних мені не грати«.

І я спитав: »За що марнуєш дні
ти в пеклі цім і терпиш біль агоній?«
»Лише за те, — він відказав мені, —

що покохав слова я повнодзвонні,
слова п'янкі, які глухі віки
пролежали у глибині бездонній.

Я був один із лебедів, які
належали до ґрона п'ятірного
нездоланих співців. О, дні гіркі!

Коли мені служить не хочуть ноги,
мене підвішують на мотузках,
і працювати мушу до знемоги.

Тепер я замкнений у клітку птах.
Для мене ті хвилини є найгірші,
коли, приборкуючи в серці жах,

я, як поет, строчити мушу вірші,
які вславляють мудрого вождя,
що розгорнув народам обрій ширший,

що нас нагодував, узув, одяг,
що світить нам, неначе з неба сонце,
що нам найвищий, праведний суддя.

Мордва, мовляв, карели та естонці
йому хвалу співають по лісах...
І я, в маленьке дивлячись віконце,

спогадую Вкраїну в килимах
зелено-жовтих. Простором Сибіру
далекий, страдницький пройшов я шлях.

Розбить би лід одчаю і зневіри!
Та тут мене із пітьми забуття
вже не веде ясне сузір'я Ліри

в той океан кипучого життя,
де плив я лебедем. Найду розраду
я в океані чорнім небуття«.

Я скрикнув: »Чарівна Шехерезада
для **тебе** знала тисячу казок!«
бо враз поета з нашої плеяди

тоді пізнав. Ступив до нього крок,
у сумі й радості простягши руки,
та ніби дим їдкий все заволок,

і ярий вихор болю і розпуки
нас завертів у крузі, як шаман,
ще більш роздмухуючи пломінь муки.

І враз порвав не вітер — гураґан
мене й мого супутника-поета.
Як у станьйоль вгортають марципан,

вгорнув він нас у срібний хвіст комети.
І, відділившись легко від землі,
замаячіли наші силюети

на неба турмаліновому тлі.
Коли ж донісся фабрик чàдний хропіт,
на тому тлі відбиті, як на склі,

зарисувались очерки Европи.
Боявсь я з ока втратити співця:
у млі, яка, здавалось, світ затопить,

не міг я бачити його лиця.
І мовив я тому у порожнечу:
»Згадай, в дев'ятий круг тебе, співця,

колись водив Верґілій, твій предтеча,
в той круг, де сам великий Вельзевул
махає крильми, мов той чорний кречет.

Тож поведи й мене в його аул,
де, мов павук із центра павутиння,
стріляє він у світ із сотні дул«.

І глянув я: вже не було пустині
під нами... Білі обриси Кремля
викреслювалися у пітьмі синій.

Як той, що покидає корабля
гостинний піл, відчув я, під ногами
вже непохитно стверднула земля.

І я побачив, мов картину в рамі,
червону залю. В ній сам сатана:
чотири двійники зрослись тілами,

але істота то була одна.
І смачно щелепи її жували,
рухаючись, як частки у млина,

Текло із пащі четверної сало,
стирчали в ній огрйзки рук і ніг,
а під зубами черепи тріщали.

Оскільки там догледіти я міг,
були це люди з »ґвардії старої«,
що докінчили тут свій колобіг,

революційні, вславлені герої,
що помогли царський звалити трон,
на смерть роковані жидки і ґої,

що зважились переступить канон.
Були там Троцький, Каменєв, Бухарін,
з десятком маршалів — ще без паґон —,

і поділяли з ними люту кару
Раковський, Риков, Постишев, Чубар.
Вони хрумтіли в пащах, як омари,

чи раки в шкаралупі, й, як узвар,
текла з них юшка бура замість крови.
Як пес, що влітку стереже товар

і мух докучливих ледачо ловить,
в мій бік зубами клацнув сатана,
мов би й мене ковтнути був готовий

і черепа мого, мов кавуна,
розчавити. Та швидко я відскочив.
Була для мене дивна дивина

оця почвара. Вирячивши очі,
чотири шиї витягла вона,
і восьмеро очей у пітьму ночі

вдивлялося, шукаючи. »На, на!« —
кричали біси, кинувшись на мене,
і пащі всі роззявив сатана,

якому кров'ю набрякали вени,
та тут розтявся глас гучний співця,
що, галас покриваючи скажений,

доходив наче з другого кінця.
То був короткий, владний клич: »Ad astra!«
і знов не бачив я його лиця.

У небесах, блідих, мов з алябастру,
великі зорі вихорем неслись.
Поринувши в якийсь блаженний настрій,

я злинув, хмарою повитий, в вись.
Буяючи в щасливому спокої,
ураз почув короткий крик: »Дивись!«

На промінь Андромеди голубої
мчав рятівник Персей, для поколінь
прийдешніх символ волі золотої.

Від нас лягла на землю темна тінь.
Коли ж ми знизились, то був лиш простір,
де голий степ розтягся в далечінь.

І мовив Данте: »Онде шлях твій простий,
за той річний кордон. Геть від землі,
яка ятриться і гниє в корості.

Поглянь: у небі плинуть кораблі,
які тебе ведуть уже в незнане«.
А я припав до вогкої ріллі,

благаючи: »О, зачекай на грані
сучасної й прийдешньої доби,
яку ти показав, як на екрані.

Чи ж моє місце не серед юрби
отих знедолених і тих нещасних,
що мучаться й працюють, як раби,

але життя в них жевріє й не гасне?
В кошмарах диких тундри і тайґи
минуле світить їм, як сон прекрасний.

Невже ж мені терпке вино туги
не з ними пить? невже мені лиш воля,
а їм роки нескінчені нудьги,

поневіряння, рабство і недоля?«
І чув я відповідь: »Тобі наказ
дається йти за обрій цього поля.

У снах ти будеш бачити нераз
широкий, мертвий обшир оболоні
і сонце тайґ, димчасте, як топаз,

і тих, чиє життя є ряд агоній.
Твій мозок є літописом живим.
Отож іди й будь свідок безсторонній«.

І я пішов, та озирнувсь за ним.
Там, де стояв супутник мій таємний,
імла клубочилась, як сивий дим.

Він височів, незбагнений і темний,
та вже не в ґаліфе, в плащі своїм,
в якому він ходив в краї підземні,

у тому чорному плащі, в якім
він на мосту зустрівся з Беатріче.
І далі я пішов шляхом нічним,

бо знав: назад мене він не покличе.
Над обрієм спливав вже Оріон.
Дивилась далина мені у вічі.

Простягся шлях мені без перепон.
І, як вигнанець-Данте, я покинув,
вітавши обшир невідомих лон,

в ту ніч мою Фльоренцію-Вкраїну.